

WALERIAN SOBISIAK

AMATORSKI RUCH ARTYSTYCZNY POLONII EUROPY

Amatorski ruch artystyczny jest jednym z podstawowych elementów uczestnictwa /czynnego bądź biernego/ w kulturze Polonii europejskiej. Stanowi najprawdopodobniej aktualnie główny filar tworzenia nowych wartości kulturowych oraz odtworzenia i praktykowania polskich tradycji, zwłaszcza w zakresie folkloryzmu, obrzędowości i wydarzeń rocznicowych, a także i podobnych przejawów kulturowych z miejscowego środowiska. We współczesnym życiu zbiorowości polonijnych ruch amatorski stał się, jak wynika to z obserwacji empirycznych, swoistym fenomenem kulturowym obejmującym swym zasięgiem główne dziedziny uczestnictwa w kulturze.

Poprzez swoje działania ruch ten potwierdza występowanie wśród Polonii pluralizmu kulturowego, uczestnictwo w kulturze miejsca zamieszkania i utrzymywania odrębności kulturowych wyniesionych z kraju pochodzenia. W poszczególnych formach tego uczestnictwa, obok własnych imprez¹, ruch amatorski wspomaga wszelkie działania kulturalne zbiorowości polonijnych, zwłaszcza różnych sformalizowanych ugrupowań; świadczy także usługi miejscowemu środowisku.

CELE, ZAŁOŻENIA I ZAGADNIENIA POJĘCIOWE RUCHU

Organizowanie, a następnie działalność tego fenomenu można określić w trzech płaszczyznach:

1. utrzymywania grupowej więzi etnicznej,
2. podtrzymywania i rozwijania tradycji i współczesnych przemian kultury polskiej,
3. zaspokojenia własnych potrzeb uczestnictwa w kulturze.

Tym podstawowym założeniom służą określone funkcje amatorskiej działalności i twórczości, i to zarówno w sferze słowno-muzycznej, jak i o charakterze sztuki samorodnej. Są

to funkcje: afiliacyjna, integracyjna i ekspresywna. Pierwsza charakteryzuje się potrzebą przynależności do odpowiedniej grupy sformalizowanej, zatem mocno związana jest z młodym pokoleniem, np. ZHP, Katolickim Stowarzyszeniem Młodzieży Polskiej /KSMP/, Krucjatą, szkołą. Utożsamianie się z nią poszczególnych jednostek i unikanie samotności w obcym środowisku, zwłaszcza w początkowych okresach osiedlania się, dotyczy szczególnie młodych. Funkcja integracyjna obejmuje realizowanie pomostu między rodziną a społecznością polonijną i miejscowym środowiskiem. I wreszcie funkcja ekspresywna - nie mniej ważna od pozostałych - pozwalająca na wyrażanie przeżyć i upodobań.

Dodać tu można, że w przedstawionych założeniach mieszczą się zadania ruchu społecznego, które sprowadzają się - gdzieby ruch ten się nie rozwijał - do prezentowania w różnych formach tradycyjnych wartości folklorystycznych - rodzimych, drugiej ojczyzny i Europy - oraz przedstawiania nowych kierunków rozwijających się zarówno we współczesnej kulturze polskiej, jak i obecnego miejsca zamieszkania i innych centrów. Chodzi także o wymianę kulturową, wzajemne przybliżanie jej i integrowanie się w skali europejskiej.

Amatorstwo artystyczne obejmuje swoim zasięgiem samorodne, dobrowolne i samodzielne zdobywanie i rozwijanie wiedzy, twórczości i umiejętności artystycznych, przeciwstawnych działaniom zawodowym. Często realizowane jest przy pomocy kompetentnych osób - instruktorów. Powoduje je spontaniczność, chęć zaspokojenia własnych, wewnętrznych, estetycznych potrzeb praktykowanych w czasie wolnym od pracy i mających także charakter rekreacyjny. Przejawia się ono w dwóch kierunkach²:

1. w twórczości artystycznej, np. samorodnej sztuce, malarstwo, rzeźba, zdobnictwo, pisarstwie; metalo- i rogoplastyce, hafcie i gobeliniarstwie, filmie i fotografice;

2. działalności odtwórczej /np. teatralnej i innej słowno-muzycznej, śpiewanej i instrumentalnej/.

Charakteryzuje się także - co warto dodać - dwojakiego rodzaju uczestnictwem tj.:

- indywidualnym /np. w twórczości, ale także i w odtwórstwie: śpiewie, recytacji, teatrze jednego aktora/;
- zespołowym /w grupach pieśni i tańca, instrumentalnych, chórach/³.

Uczestnictwo przedstawicieli Polonii europejskiej w amatorskiej twórczości i działalności artystycznej przejawia się dwukierunkowo: czynnie i biernie.

Spora grupa jej przedstawicieli - orientacyjnie w skali Europy - w granicach 50 tys. osób /seniorów, średniego pokolenia, młodzieży i dzieci/⁴, bierze czynny udział w poszczególnych dziedzinach amatorskiej twórczości i działalności artystycznej. Dodać należy, że czynne uczestnictwo, to osobisty udział Polonusa np. w tańcu, śpiewie, sztuce teatralnej, w grze na instrumentach. Szczególnie licznie występuje ten ruch w Czechosłowacji /Zaolzie/, gdzie w okresie po 1945 r. do lat osiemdziesiątych obejmował od 64 do 238 zespołów /aktualnie - 140/ z 60 tys. uczestników /w tym czynnie uczestniczących do 20 tys./. Drugą swoistą "potęgą" jest obecnie polonijny ruch amatorski w Wielkiej Brytanii z ponad 120 zespołami i 5 000 osób. W drugiej grupie /jeżeli tak można je dzielić/ znajdujemy polonijne zespoły artystyczne we Francji, RFN i ZSRR; w trzeciej w Belgii i Holandii i w ostatniej w Austrii, Berlinie Zachodnim, Danii, Szwecji i na Węgrzech z pojedynczymi zespołami. Poza działalnością artystyczną wyróżnia się szczególnie w Czechosłowacji, Francji i Wielkiej Brytanii samorodna twórczość artystyczna. W niej prym wiedzie aż 30 osobowa grupa byłych górników w Oignies /Francja/. Indywidualnych twórców spotkać można także w innych środowiskach polonijnych Europy.

Bierne uczestnictwo obejmuje swym zasięgiem byłych amatorów-artystów oraz członków wspierających, którzy na bieżąco biorą udział w przygotowywaniu imprez i występów bądź zapewniają im oprawę techniczną albo też finansują niezbędne przedsięwzięcia. Zapaleńców tego typu nie brakuje w żadnej grupie amatorskiej, mogą to stwierdzić - mimo że nie dotarłem do wszystkich.

LITERATURA - ŹRÓDŁA

Od strony badawczej dodać należy, że amatorskim ruchem artystycznym zajmują się takie dyscypliny jak: pedagogika społeczna, socjologia kultury, etnografia i kulturoznawstwo. Najwcześniej - bo od lat sześćdziesiątych - na problem ten zwróciła uwagę pedagogika, zaliczając ruch ten do fundamentalnych kręgów społecznych /A. Kamiński/, skupiając

swoje zainteresowania głównie wokół motywacji przynależenia do tej dziedziny artystycznej. Z kolei socjologia kultury widzi amatorską działalność w drugim układzie /A. Kłoskowska/, w sferze ponadlokalnych wartości kulturowych. Natomiast poprzez prezentowanie treści kulturowych w środkach społecznego przekazu zalicza ruch ten do trzeciego układu. W etnografii, w ramach klasycznego podziału m.in. na kulturę duchową, twórczość amatorską znajdujemy w sztuce i literaturze ludowej, a działalność - w folklorze i w szybko rozwijającym się folklorystyce. Bodaj najpełniej, w tej właśnie dyscyplinie, dostrzega się piękno tego ruchu, poczucie estetyki i zaspokojenie wewnętrznych potrzeb jego uczestników. W niedawno wyodrębnionym kulturoznawstwie prowadzi się obserwacje nad animatorami działalności, społecznym ruchem i różnymi jego formami działań.

Interesująca nas tutaj problematyka nie ma, niestety, swej syntezy ani w literaturze polskiej, ani w polonijnej, ani w innej europejskiej. Brak też syntetycznych opracowań poszczególnych rodzajów amatorskiej twórczości i działalności. Wspomina się tylko tu i ówdzie, zarówno w jednej jak i w pozostałych, o istnieniu twórczości amatorskiej i działalności artystycznej. Nie daje to jednak nawet orientacji⁵ o rozmiarach, zasięgu i rodzajach tego aktualnego fenomenu kulturowego w skali Europy.

Bazę materiałową opracowania tego tematu stanowią zatem z jednej strony źródła drukowane, z drugiej zaś dane z obserwacji uczestniczącej.

W polskiej literaturze muzycznej, jako pierwszej zresztą, pojawiały się krótkie wzmianki i komunikaty o chórach działających już w II połowie XIX w. Były to często okolicznościowe wspomnienia. Większe znaczenie miał artykuł J. Lięży oraz praca S. Krotkova i W. Kiesera. O działalności teatralnej - opracowania K. Olszewskiego, J. Gruszyńskiego, B. Orszulika, Z. Raszewskiego, T. Siverta czy R. Taborskiego. Osobną pozycję stanowi biblioteczka "Z dziejów Polonii" wydawana w Polonijnym Centrum KO UMCS w Lublinie, gdzie np. w książeczkach "Polonia w Austrii", "Polonia w Belgii", "Polacy w Szwajcarii" - wzmiankuje się o interesującej tu nas problematyce. W czasopiśmiennictwie polskim godnym szczególnego podkreślenia jest artykuł E. Orzechowskiego⁶ przedstawiający, chociaż pobieżnie - powstawanie i rozwój

tej działalności amatorskiej i profesjonalnej, głównie do 1919 r. w ówczesnych zaborach i we Francji.

W polonijnej i zagranicznej literaturze przedmiotu na uwagę zasługują liczne, aczkolwiek lakoniczne, powoływania się na amatorską działalność i jej rolę w życiu społeczności polonijnych. Mam tu w szczególności na myśli takich autorów jak: B. Chaykowskiego i B. Sulika, Ch. Klesmanna, G. Nellemanna i R. Kowalewską. Obok tych pozycji ciekawe wiadomości o ruchu amatorskim przynoszą rozliczne jednodniówki wydawane przy okazji różnych jubileuszy zespołów śpiewaczych czy pieśni i tańca, także i ostatnio opublikowana bardzo interesująca barwna pozycja dotycząca XX lat Polskiego Ośrodka Społeczno-Kulturalnego w Londynie⁷.

W kontekście przytoczonej literatury zasadnicze znaczenie w opracowaniu tematu mają źródła zastane i wywołane. Pierwsze z nich to znajduwane przypadkowo kroniki zespołów⁸, scenariusze imprez, plakaty i programy oraz korespondencja, nie zawsze pieczołowicie przechowywana. Często na skutek zmian zarządów uszczuplona i jako niepotrzebna lekko-myślnie i bez sensu niszczona. Rzadko znaleźć je można w archiwach. Dają one pewien obraz działalności podstawowej i uzyskiwanych osiągnięć. Siłą rzeczy istniejące braki uzupełnia się - na ile to możliwe - źródłami wywołanymi. Ich zdobywanie wśród Polonusów jest każdorazowo nie lada wyczynem, chętnych bowiem do udzielania informacji jest z reguły niewielu. Gros danych - po zweryfikowaniu ich - stanowią odpowiedzi na przekazywane informatorom ankiety⁹ oraz materiały ze żmudnie prowadzonych, z pomocą odpowiedniego kwestionariusza, rozmów prowokowanych /przeprowadzanych podczas szkół letnich i festiwali, za granicą i w kraju/¹⁰. Wkładany w te badania trud był jednak bardzo opłaczalny, ponieważ dostarczał takich danych /np. dotyczących motywacji uczestnictwa, form działalności, więzi etnicznej, życia wewnętrznego itp./, których nie można by było uzyskać inną drogą.

ORGANIZACJE PATRONUJĄCE AMATORSKIEJ DZIAŁALNOŚCI

Powstawanie i rozwój amatorskich zespołów inspirowały i patronowały im organizacje, instytucje i inne ugrupowania społeczne emigrantów. Zdarzało się, że z ich grona wyłaniały

się też grupy artystyczne.

W rozwoju historycznym daje się wyróżnić kilka typów ugrupowań patronackich, tj.: 1. emigracyjne towarzystwa o charakterze ogólnym /w tym różnego rodzaju stowarzyszenia, zjednoczenia czy związki Polaków/; 2. organizacje młodzieżowe i oświatowe; 3. polskie kluby występujące w różnych krajach europejskich; 4. instytucje i miejscowe placówki kulturalne; 5. wydawnictwa; 6. przedsiębiorstwa produkcyjne.

Wśród towarzystw opiekujących się, w okresie pierwszych fal emigracyjnych II połowy XIX w. ważne miejsce zajmowały przykładowo: Towarzystwo Czytelni Ludowych w Cieszynie /1861 r./, którego członkowie krótko po jego założeniu wystawiali pierwsze sztuki teatralne; Towarzystwo Polskich Przemysłowców w Dreźnie /od 1869 r./; Stowarzyszenie Rzemieślników Polskich w Wiedniu "Siła" /od 1873 r./; Katolickie Towarzystwo Dobroczynności w Odessie /od 1883 r./; Polskie Stowarzyszenie "Zgoda" w Wiedniu /od 1884 r./; Związek Polaków w Austrii "Strzecha" /w Wiedniu od 1905 r./ do dziś zresztą; Polskie Towarzystwo Katolickie w Berlinie /od 1893 r./; oraz do I wojny światowej - Towarzystwo Polskie im. J. Sobieskiego w Blumenthal /Prusy/; Towarzystwo Filharmoniczne w Paryżu i tamże Towarzystwo Pracujących Polaków¹¹. W ich ramach rozwijały się grupy śpiewacze, kółka dramatyczne bądź zespoły teatralne, dające koncerty i wystawiające sztuki uznawanych ówczesnie polskich autorów.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego, obok wspa-
niałych organizacji, pierwszoplanową rolę w tym względzie odgrywał /od 1922 r./ Związek Polaków w Niemczech /skrót ZPwN/ patronujący bądź skupiający w sobie kilkaset różnego rodzaju kół śpiewaczych, zespołów dramatycznych, teatrów lalkowych, grup mandolinistów i harmonistów oraz kapel ludowych. Autorytet ZPwN ułatwiał poszczególnym grupom wobec licznych represji władz niemieckich jako taką działalność.

Po 1945 r. troskliwą opiekę amatorskiej twórczości i działalności zapewniały nadal przedwojenne: "Strzecha" w Austrii /np. zespołowi "Jednego Wieczoru"/¹²; ZPwN i obok niego /od 1950 r./ Związek Polaków "Zgoda" w RFN /skrót "Zgoda"/; w Szwecji Towarzystwo Polaków "Ogniwo" sprawowało opiekę nad "Piastem" w Sztokholmie. Natomiast Związek Polaków w Belgii nie tylko patronował tamtejszemu zespołowi, ale równocześnie organizował z własnej inicjatywy np. konkursy

teatralne¹³. Na terenie Wielkiej Brytanii Zjednoczenie Polskie i SPK /Stowarzyszenie Polskich Kombatantów/ wspierają działalność chórów¹⁴. Z kolei we Francji polsko-francuskie towarzystwa bardzo czynnie popierają różne przedsięwzięcia zespołów polonijnych. Wyjątkową rolę w dziedzinie patronactwa na terenie Czechosłowacji /skrót CSSR/ spełnia Sekcja Kultury Teatralnej Polskiego Związku Kulturalno-Oświatowego /skrót: PZKO - założony 1947 r./, opiekując się 17 zespołami. Natomiast podległe mu Zrzeszenie Śpiewaczo-Muzyczne organizuje różne festiwale polskiej pieśni chóralnej, także piosenki polskiej¹⁵. Na Węgrzech zespołowi pieśni i tańca patronuje Polskie Stowarzyszenie Kulturalne im. gen. J. Bema w Budapeszcie /od 1958 r./¹⁶. Z kolei Polski Związek Kulturalny w Genk /Belgia/, opiekun zespołu pieśni i tańca "Wisła", zainicjował i nadal organizuje festiwale Polonijnych Zespołów Folklorystycznych /w 1983 r. odbył się piąty/¹⁷. Na nich bywał budapeszteński zespół polonijny.

Znacząca kiedyś /1 poł. XX w./ gimnastyczna organizacja polonijna "Sokół" ma do dziś pod swoją opieką kilka zespołów folklorystycznych. Działają one w ramach poszczególnych gniazd sokolich na terenie Francji¹⁸.

Wśród organizacji młodzieżowych /drugi typ patronacki/ posiadających własne zespoły amatorskie wyróżniały się już w II połowie XIX w. np. w Wiedniu od 1867 r. Stowarzyszenie Uczącej się Młodzieży Polskiej "Ognisko"¹⁹ oraz - aż 4! - w Paryżu: Stowarzyszenie Kształcącej się Młodzieży Polskiej /1886 r./, Towarzystwo Wzajemnej Pomocy Studentów Polaków "Spółnia" /1889-1904/, Towarzystwo Młodzieży Polskiej Kształcącej się w Paryżu "Koło" /1899-1906/ i Bratnia Pomoc Młodzieży Polskiej Kształcącej się w Paryżu /1909/²⁰.

W okresie międzywojennym prym, co do ilości, wiodły i nadal ją utrzymują: Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej²¹ i Związek Harcerstwa Polskiego /skrót - ZHP/. Obie organizacje dysponują stakimi zespołami pieśni i tańca, dramatycznymi i orkiestrowymi /ponad 100/ lub często tworzonymi ad hoc, które biorą udział w różnych ogólnopolonijnych imprezach²². Stałe zespoły uczestniczą w różnych europejskich zlotach /np. jamboree skautów/, przeglądach i festiwalach. Do znanych kaesemowskich zespołów należy np. Orkiestra "Orląt" w Liège /Belgia/, grupy folklorystyczne

we Francji np. "Słowiki" i Zespół KSMP z Dourges, i inny z Leforest²³.

Obok tych organizacji wyróżniające miejsce - od 30 górą lat - zajmują grupy artystyczne polskiej YMCA. Wybitnymi wprost osiągnięciami mogą się poszczycić "Mazury" z Londynu²⁴. Liczą się także grupy artystyczne Związku Polskiej Młodzieży Ludowej "Wici" we Francji. Tamże wybija się zespół z Argenteuill - Sartrouville, proszony często przez miejscowe środowiska do zaprezentowania polskiego folkloru²⁵.

Działalność artystyczną prowadziły również organizacje oświatowe w zaborze austriackim, np.: Macierz Szkolna, Czytelnia Polska i Czytelnia Ludowa /1861/. Z inicjatywy pierwszej z nich powstały /od 1885 r./ zespoły śpiewacze i koła teatralne, których liczba na początku XX w. osiągnęła znaczącą wielkość, bo ponad sto grup /por. tab. 1./.

Tab. 1. Koła teatralne Macierzy Szkolnej do I wojny światowej

Lata	1908	1909	1910	1911	1912	1913	1914
Liczba kół	26	45	45	55	57	64	71
Liczba występów	47	117	157	173	192	208	110

Źródło: K o z i e ł ł o - F u d a l i, jw. s. 24.

Podobną, a nawet nieco większą co do liczby zespołów, działalność amatorską prowadziła w okresie międzywojennym Macierz Szkolna w Czechosłowacji /por. tab. 2./.

"Czytelnia Ludowa" /skrót - CzL/ od 1861 r. w zaborze austriackim w regionie Cieszyna była pierwszą instytucją organizującą przedstawienia teatralne i inne imprezy o podobnym charakterze dla tamtejszej ludności polskiej. Z chwilą powstania Macierzy Szkolnej CzL przekazała swoją inicjatywę w tym zakresie temu stowarzyszeniu. Natomiast "Czytelnia Polska" w Leobnu utworzyła koła artystyczne w 1898 r. Działy one do I wojny światowej²⁶.

Kolejną chronologicznie organizacją oświatową powiązaną silnymi więzami z ruchem amatorskim była Polska Macierz Szkolna Zagranicą. Poprzez podległe jej szkoły inspirowała

Tab. 2. Amatorska działalność Macierzy Szkolnej
w Czechosłowacji w dwudziestoleciu międzywojennym

Lata	Liczba kół teatralnych	Liczba	
		Chórów	Członków
1920	12	-	-
1925	47	-	-
1930	63	53	1 865
1935	83	65	2 411
1938	89	49	2 817

Źródło: D. K o z i e ł ł o-F u d a l i, jw. s. 27.

i współdziałała w rozwijaniu artystycznej działalności w różnych krajach zachodnioeuropejskich.

Szkołom polskim przypada zresztą szczególne miejsce w inicjowaniu różnych przedsięwzięć artystycznych. Istniały instytucje szkolne nie powiązane lub tylko luźno współdziałające z organizacjami polonijnymi. Polska Szkoła w Bati-gnolles pod Paryżem w latach 1861-1862 wystawiała polskie sztuki teatralne²⁷ w Paryżu. Także wychowanki Domu św. Kazimierza w Paryżu przygotowywały /od 1866 r./ przedstawienia teatralne, których chlubną tradycję przejął i do dziś pielęgnuje internat św. Kazimierza /polskie gimnazjum w Paryżu/. W Austrii w latach 1914-1918 urządały rok rocznie polskie szkoły przedstawienia jasełkowe²⁸, a na terenie Rosji sowieckiej, w Piotrogradzie, w 1919 r. w szkole im. R. Luksemburg działał artystycznie zespół dzieci polskich²⁹.

Tę chlubną tradycję podtrzymywało bardzo liczne polskie szkolnictwo okresu międzywojennego, szczególnie w Niemczech i we Francji. Utrzymują ją wszystkie uczące w Europie polskie szkółki czwartkowo-sobotnie, szkoły podstawowe z polskim językiem wykładowym /np. w ZSRR/, szkoły średnie /we Francji³⁰, Wielkiej Brytanii i ZSRR/ i wyższe³¹. Artystyczne przedsięwzięcia powstają z okazji rozmaitych imprez. Szkoły posiadają także własne stałe zespoły artystyczne. W niektórych krajach osiedlenia Polonii europejskiej te właśnie grupy odnotowują liczące się sukcesy wśród środowisk emigracyjnych, jak i w ich miejscu zamieszkania i za granicą. Pre-

zentuują też swoje osiągnięcia - w ramach wymiany - również u nas w kraju.

Do wyróżniających się grup artystycznych na terenie ZSRR, o wyrobionej renomie, znanych niekiedy również z występów w Polsce należą wileńskie zespoły: "Wilia" pod kier. Zofii Gulewicz i dyrygenturą Czesławy Bylińskiej-Rymszonek, "Wileńka" przy szkole średniej nr 19³² oraz dziewczęcy zespół "Stokrotki" /od 1975 r./ przy średniej szkole w Niemen czynie³³.

Wśród Polskich Klubów na obczyźnie tylko nieliczne posiadały własne zespoły lub "uprawiają" albo i patronują amatorskiej działalności. M.in. po 1919 r. istniał Polski Teatr Robotniczy Polskiego Klubu Robotniczego im. B. Wesołowskiego w Moskwie³⁴. W ramach pracy kulturalno-oświatowej Polskiego Klubu w Hamburgu³⁵ działa od kilkunastu lat Kabaret, dający ciekawe spektakle dla tamtejszej, dość licznej obecnie, Polonii. Ciekawe inicjatywy polskiej amatorskiej działalności odnotować można na terenie ZSRR, m.in. przy Klubie Związków Zawodowych Przedsiębiorstw Komunalno-Usługowych w Kownie /od 1966 r./ działa zespół pod nazwą "Amatorzy Sceny Polskiej", który w swoim repertuarze przedstawia interesujące pozycje Anczyca czy Zapolskiej. Inne europejskie kluby polonijne /np. SPK/ improwizują najczęściej ad hoc różne działania artystyczne czcząc np. rocznice różnych wydarzeń z naszej przeszłości bądź obchodząc niektóre zwyczaje roku obrzędowego.

Natomiast w Wilnie przy Wileńskim Klubie Medyków /od 1961 r./ wystawia często swoje sztuki Polski Zespół Dramatyczny. W mieście działa też inna grupa teatralna, również o nazwie Polski Zespół Dramatyczny przy Klubie Pracowników Łączności, utrzymujące kontakty z Teatrem Starym w Krakowie³⁶.

Z instytucji popierających artystyczną działalność amatorską szczególne miejsce przypada - od 20 z górą lat - Polskiemu Ośrodkowi Społeczno-Kulturalnemu³⁷ /skrót: POSK/ w Londynie, jedyemu - na świecie - Centrum Kulturalnemu Polonii Świata. Jego działalność na tym polu jest wielokierunkowa. Patronuje on Klubowi POSKU, Klubowi młodzieżowemu "POM" /zwanemu początkowo "Pod parasolem", później "Pomidor"/, stworzonemu poza granicami Polski malarstwu profesjonalnemu, "Teatrowi Nowemu" /od 1983 r./ i amatorskiemu Teatrowi "Syrena" /mającym prawie 30-letnią ciągłość/³⁸. W dorobku tej ostatniej sceny znajduje się 40 premier, przy czym 23 sztuki na-

pisano specjalnie dla niej³⁹.

Przy Polskim Ośrodku Kulturalnym w Slough /Wielka Brytania/ od 23 lat /1962 r./ działa Amatorski Zespół Teatralny. Część jego aktorów przynależy dodatkowo do miejscowego zespołu pieśni i tańca⁴⁰.

Niepoślednią rolę inicjującą i wspierającą /udostępnianie salek parafialnych na próby i występy/ pełnią nieprzerwanie Polskie Misje Katolickie /skrót: PMK/ we wszystkich krajach zachodnioeuropejskich. Godnymi odnotowania przykładami patronactwa amatorskiej działalności artystycznej są też w tej grupie instytucji państwowe domy kultury. Bardzo ruchliwym w środowiskach polskich w ZSRR jest tu "Polski Teatr Ludowy" przy Pałacu Kultury Kolejarzy w Wilnie. Warto tu dodać, że do momentu jubileuszu 15-lecia w 1980 r. teatr wystawił 19 premier /więcej niż jedną w roku/ przy 562 przedstawieniach⁴¹. W innym mieście litewskiej SRR, w Niemenczynie, powstał w październiku 1982 r. Polski Zespół Ludowej Pieśni i Tańca "Wileńszczyzna", którego twórcą jest Janusz Mincewicz⁴². 80-osobowa grupa "Wileńszczyzny" prowadzi bardzo ożywioną działalność przy niemenczyńskim Miejskim Domu Kultury⁴³.

Dwa ostatnie typy społecznego patronactwa to wyjątkowy rodzaj instytucji. Pierwsza z nich, a piąta w kolejności to wydawnictwo, a właściwie redakcja polskiego organu prasowego "Czerwony Sztandar" /od 1953 r./ w Wilnie⁴⁴. Organizuje ona od ponad 30 lat wiele akcji społeczno-kulturalnych, patronuje też grupowym zainteresowaniom. M.in. przy niej działa bardzo ruchliwe kółko literacko-polskie⁴⁵.

Szósty i ostatni typ to przedsiębiorstwa. Ciekawym przykładem jest tu kombinat przemysłowy w Kownie /ZSRR/, przy którym od 1961 r. rozwija działalność artystyczną Polski Zespół Dramatyczny "Inkaras". W ramach tej jednostki artystycznej działają także: grupa pieśni i tańca /nawiązująca do interpretacji wileńskiej "Wilii"/ i grupa estradowa⁴⁶.

SAMODZIELNIE DZIAŁAJĄCE ZESPOŁY AMATORSKIE

Obok organizacji, instytucji, placówek i przedsiębiorstw patronujących lub popierających działalność artystyczną powstały jednocześnie i rozwijały się samodzielnie: towarzystwa, stowarzyszenia i koła, np. śpiewacze, instrumentalne lub tea-

tralne. Inicjowały je pojedyncze osoby lub grupy koleżeńskie o podobnych zainteresowaniach artystycznych, których jednoczyła wspólna myśl uczestnictwa w polskiej kulturze.

Pierwsze przedstawienia teatralne organizowali skazańcy po 1863 r. na Syberii /Siwakowa nad Czytą/. Nieco później, bo od 1893 r. występował Teatr Polski w Astrachaniu, Baku i Rydze. Dalsze zespoły teatralne inteligencji, "Lira" i "Ognisko", spotykamy w 1906 r. w Odessie /w 1910 r. powstał tamże robotniczy amatorski Polski Teatr Ludowy/. W dwa lata później, tj. 1907 r., polskie grupy amatorskie znajdowały się także w Petersburgu, a w 1911 r. wspomina się o takich grupach w Jekaterinodarze. Wreszcie, w okresie I wojny światowej, grały polskie zespoły w Charkowie, Kijowie, Moskwie, Nowym Margelanie i Odessie⁴⁷.

Na terenie Niemiec istniało w Berlinie od 1893 r. Polskie Towarzystwo Dramatyczne. Natomiast pierwsze towarzystwa śpiewacze powstały w Nadrenii-Westfalii na przełomie XIX i XX w. Rozrastały się jak przysłowiowe grzyby po deszczu, skoro już w 1905 r. powołały do życia Związki Towarzystw Śpiewaczych. Zrzeszał on w 1912 r. 87 towarzystw z 3 214 śpiewakami, na ogólną ich liczbę 106 z 5 225 członkami⁴⁸. Stan ten utrzymał się do czasu wojennego, kiedy to ulegał zmniejszeniu na skutek poboru licznych członków do wojska.

W zaborze austriackim gros amatorskich kół skupiało się wokół Macierzy Szkolnej. Jedno z pierwszych samodzielnych towarzystw amatorskich, założone w Wiedniu w 1912 r., to Polskie Towarzystwo Miłośników Sceny⁴⁹.

We Francji do I wojny światowej działały: założone w 1880 r. Koło Śpiewaków Polskich w Paryżu /kier. Scypieda/, Koło Miłośników Sztuki w Paryżu i Polskie Towarzystwo Śpiewacze "Pieśń"⁵⁰. We Francji też w okresie I wojny światowej - dzięki energicznej działalności i wstawiennictwu w ministerstwie wojny Władysława Mockiewicza i jego córki Marii, tworzono dla Polaków, jeńców niemieckich, odrębne obozy internowania /w Le Puy i Montlucon/. W nich to obozowicze mieli okazję organizowania, spośród chętnych i uzdolnionych osób, chórów, orkiestr i kół dramatycznych. Dla 19 tys. tam zgromadzonych jeńców, przyszlých Hallerczyków, przygotowywano dość często koncerty i przedstawienia o wydźwięgu patriotycznym wybitnych autorów polskich. Wielu z tych amatorów zasiłło po skończonej wojnie, restytuowane lub nowo tworzone,

zespoły amatorskie w zachodnioeuropejskich środowiskach polonijnych. Zresztą w tym kraju, jako pierwszym w powojennej Europie, powstały swego rodzaju nadbudówki istniejących już wcześniej towarzystw śpiewaczych i teatralnych, takie jakie istniały już przed I wojną światową w Niemczech. Pierwsze tego typu związki, jak wówczas mówiono, o jednakowych celach działania powstały we Francji w 1923 r.⁵¹ Wśród nich był jako pierwszy Związek Kół Śpiewaczych. Nieco później powołano do życia Związek Towarzystw Teatralnych. W 1933 r., w utworzonej Radzie Porozumiewawczej Związków Polskich we Francji znajdowały się⁵²:

	towarzystw	członków
1. Związek Kół Śpiewaczych	74	4 058
2. Związek Towarzystw Teatralnych	72	1 800
3. Związek Kół Muzycznych	45	973
4. Związek Towarzystw Kulturalno- Oświatowych im. J. P.	78	3 600

Świadczy to wymownie o ogromnym rozwoju amatorskiej działalności Polonii francuskiej, podobnie jak i wiodącej wówczas niemieckiej. W latach 1920-1924, w związku z migracją Polaków z Niemiec⁵³ /sprawa opcji na rzecz Polski/, przenoszono na grunt belgijski i holenderski powstałe wcześniej koła śpiewacze i teatralne. W latach dwudziestych i trzydziestych powstały dalsze, samodzielne grupy artystyczne. We Francji, od 1922 r., działało Koło Śpiewu im. T. Kościuszki z Houdain i Koło Śpiewu "Lutnia" w Holandii - "Wesoły Tułacz" w Heerterheide.

Odnosić należy także działalność występującego od 1919 r. Polskiego Teatru Amatorskiego w Nowym Margelanie /Turkmenia/ oraz powstanie w Berlinie w 1920 r. Niemiecko-polskiej Sceny, organizacji popierającej polską twórczość teatralną⁵⁴.

Samodzielna amatorska działalność artystyczna nie ustała w trakcie trwania II wojny światowej. Reprezentowały ją liczne, od 1942 r., frontowe trupy teatralne, wokально-instrumentalne i orkiestrowe wśród wojska polskiego i w szkołach junackich na Bliskim Wschodzie, a także działające na terenie Wielkiej Brytanii /np. amatorskie chóry wojskowe od 1940 r./.

W stosunkowo niedługim czasie po zakończeniu II woj-

ny światowej wznowiła swoją działalność większość z istniejących do jej wybuchu zespołów. Niektóre z nich, jak np. polonijne chóry kościelne Francji potworzyły specjalne Okręgi śpiewacze⁵⁵. Dzięki napływowi uchodźców i byłych jeńców wojennych, emigrantów politycznych i osób przybywających z Polski, zaczęły stopniowo wyłaniać się samodzielne grupy artystyczne. Szczególna rola w tym okresie przypadła Polonii brytyjskiej, wśród której powstało, zwłaszcza od lat pięćdziesiątych, kilkadziesiąt chórów /tworzą one od dłuższego czasu specjalne Zrzeszenia liczące w każdym po kilkanaście kół/⁵⁶ i tyle samo zespołów pieśni i tańca oraz instrumentalno-wokalnych. Niektóre z nowo powstałych grup dzięki wytrwałej pracy wybiły się swoim poziomem artystycznym i osiągnięciami spośród znajdujących się w danych społecznościach polonijnych. Trwałe miejsce w tym zakresie zaszkarbiły sobie: w Belgii zespół pieśni i tańca "Krakus" w Genk /zał. 1959 r./ i zespół pieśni i tańca "Pieniny" w Maasmecheln /zał. 1973 r./; we Francji zespół folklorystyczny "Orzeł Biały" w Wittelsheim /zał. 1948 r./, Towarzystwo "Millenium" w Marles /zał. 1967 r./⁵⁷, i "Chór Górników" w Douai; w Holandii - zespół folklorystyczny "Mazur" w Breda /zał. 1963 r./⁵⁸; w RFN - zespół pieśni i tańca "Syrena" w Brunssum i zespół folklorystyczny "Biały Orzeł" - Hildesheim-Braunschweig-Hannover; w Wielkiej Brytanii - teatr dla dzieci i młodzieży "Syrena w Londynie oraz "Zespół folklorystyczny im. O. Kolberga" i "Mazury" YMCA również w Londynie⁵⁹.

Samodzielną działalność artystyczną podjęła w ostatnim czasie /od 1981 r./ w Berlinie Zachodnim Polska Grupa Młodzieżowa, istniejąca poprzednio przy Zjednoczeniu Polaków w Berlinie Zachodnim⁶⁰.

Samodzielny ruch amatorski, jak wynika z dokonanego przeglądu, pełnił w niektórych etapach historii Polonii Europejskiej rolę wiodącą. Współcześnie przeważa jednak na skutek przemian społeczno-ekonomicznych i kulturalnych patronactwo lub współdziałanie organizacyjne na zasadzie sprzężenia zwrotnego, dającego obopólne korzyści.

CHRONOLOGIA ROZWOJU AMATORSKIEGO RUCHU

Z przeglądu typologicznego powstawania i rozwoju amatorskiej twórczości i działalności rysuje się dość jednozna-

cznie ich chronologia. Można ją zawrzeć w czterech przedziałach czasowych, powiązanych zresztą z poszczególnymi falami emigracyjnymi. Pierwszy okres obejmuje początki uchodźstwa II połowy XIX w. i dalszy jej rozwój do końca I wojny światowej; drugi dotyczy dwudziestolecia międzywojennego; kolejny stanowią lata II wojny światowej /a w nim działalność wojskowa i jeniecka w "oflagach", oraz na terenie Węgier, przy polskim kościele na Kőbanya w Budapeszcie/ i wreszcie czwartym - ostatniego 40-lecia.

W początkowym okresie powstawania ruchu, zakładanym chórów i kołom teatralnym przyświecały w zasadzie podstawowe cele działania: upowszechnianie kultury polskiej poprzez śpiew i słowo mówione oraz - realizowane pod jego przykrywką - podnoszenie ducha narodowego i scalania społeczności wychodźczej w jedną całość narodową na obczyźnie i wspomaganie dążeń niepodległościowych. Cele te wyjątkowo pomyślnie realizował ruch amatorski w zaborze austriackim /np. w regionie czesko-cieszyńskim było 71 kół teatralnych i prawie tyle samo chórów/ oraz w Nadrenii-Westfalii /w 1912 r. było tam 95 chórów z 5 225 śpiewakami i 37 kół teatralno-muzycznych z 889 członkami/⁶¹. Nie bez znaczenia była też działalność teatralna na terenie Rosji carskiej. Organizowano tam imprezy o charakterze ogólnym, także po domach, szkołach i instytucjach, zarówno w środowiskach inteligenckich, ludowych, jak i robotniczych.

Ruchowi amatorskiemu dwudziestolecia międzywojennego przyświecały te same cele, zwłaszcza wśród Polonii niemieckiej. Była ona wobec zakusów germanizacyjnych /zwłaszcza na terenach przygranicznych/ szczególnie narażona na pozbawienie jej możliwości oficjalnego uczestnictwa w kulturze polskiej. W głębi Niemiec administracja hitlerowska utrudniała również uczestnictwo Polaków w tym działaniu. W innych krajach europejskich ruch amatorski zaspokajał w zasadzie zapotrzebowanie społeczne emigrantów. Dodać należy, że obok już istniejących zespołów, powstawały dalsze, także o innym profilu działania. Chodzi tu o nieznanne dotąd trupy teatrów lalkowych, mandolinistów i harmonistów. Cechą wyróżniającą ten okres były też organizowane zjazdy śpiewacze i konkursy teatralne.

W latach 1939-1945 na Bliskim Wschodzie, w Wielkiej Brytanii i na Węgrzech powstawały różne grupy artystyczne,

podkreślające poprzez swoją działalność istnienie Polski i walkę o przywrócenie jej pełnej wolności. Podtrzymywały także w realizowanych imprezach ducha narodowego. To samo działanie przyświecało ugrupowaniom artystycznym w obozach.

W 40-leciu powojennym główny nacisk w działalności artystycznej ruch amatorski kładł na podtrzymywanie tradycji rodzimej i na rozwijanie współczesnych osiągnięć kultury polskiej. Główny "ciężar" realizacji tych zadań przyjął na siebie powstały dopiero po wojnie swoisty fenomen folklorystyczny! Nastąpiła wręcz eksplozja w zakresie powstawania najróżnorodniejszych zespołów pieśni i tańca. Za wzorem krajowych "Mazowsza" i "Śląska" w większości krajów europejskich zamieszkania Polonii stopniowo wyrastały i nadal jeszcze powstają takie właśnie grupy artystyczne. Organizują one europejskie polonijne festiwale. Biorą udział w Polsce w rzeszowskim i koszalińskim festiwalu, a także w różnego rodzaju międzynarodowych imprezach folklorystycznych i innych konkursach. Powstają dalsze nowe odmiany ruchu, które wykształciły się również pod wpływem krajowym i zostały następnie przejęte przez Polonię. Chodzi tu o grupy recytatorskie, teatry jednego aktora, zespoły instrumentalne i wokально-instrumentalne /te także powstały pod wpływem miejscowego środowiska/, amatorskiego filmu i fotografii. Przebudziła się też amatorska twórczość z zakresu literatury i sztuki ludowej.

Dawniejsze zespoły chóralne i teatralne straciły na znaczeniu wobec rozwoju środków społecznego przekazu. Jedne wywarły lub połączyły się /np. w RFN/, inne "umierają" śmiercią naturalną na skutek ubytku członków i braku chętnych zwłaszcza wśród młodego II i III pokolenia emigrantów /np. chór "Organ" w Berlinie Zachodnim/. Jeszcze inne, jak np. zespoły harmonistów i mandolinistów, przestały istnieć na skutek ogólnych przemian społeczno-ekonomicznych i wejścia do obiegu współczesnej rzeczywistości kulturowej nowoczesnych instrumentów i nowych rodzajów muzyki.

W okresie powojennym ruch amatorski obejmował, podobnie jak w czasie wojny, Wielką Brytanię i zaczął na nowo rozwijać się we Francji, Krajach Beneluxu, obejmując także strefy okupacyjne Niemiec. Później, po 1950 r., rozwijał się w RFN i w Berlinie Zachodnim, nie podjął natomiast dzia-

łałności w NRD. W Czechosłowacji zaczął ujawniać się z chwilą powstania PZKO, na Węgrzech po 1958 r. i wreszcie od lat sześćdziesiątych zaczął rozwijać się na terenie ZSRR, w innych krajach europejskich np. w Danii, poza zespołami szkolnymi, powstał tylko zespół "Dan-Polonia" w 1970 r., podobnie w Szwecji w 1973 r. "Piastowie".

MOTYWACJE UCZESTNICTWA

Istotne znaczenie dla uczestnictwa w amatorskiej działalności artystycznej mają motywacje kierujące uczestnikami tego ruchu. Trudno ponad wszelką wątpliwość ustalić ich kolejność i ilość. Występuje ich w rzeczywistości kulturowej z reguły więcej niż jedna. Niektóre z nich realizowane są świadomie, inne nieświadomie. Z poczynionych w terenie obserwacji empirycznych rysuje się /podobnie zresztą jak w literaturze przedmiotu, np. A. Kamiński/ następująca kolejność motywów działania: 1. ekspresji, 2. instrumentalnej użyteczności, 3. więzi etnicznej, 4. aktywności społecznej, 5. działalności zespołowej, 6. pragnienia samourzeczywistnienia się i 7. kompensacyjny.

Być może najistotniejszym z nich jest właśnie dla uczestnika - amatora /aktora, chórzysty, tancerza, instrumentalisty, twórcy/ motyw ekspresji, tj. przeżywania wartości artystycznych. Chodzi tu zatem o wyrażanie słowami bądź recytacją, śpiewem, graniem, tańcem, gestem lub inną czynnością własnych uczuć i zaangażowań. W dalszym ciągu chodzi o przeżywanie satysfakcji kontaktu z odbiorcą! Są nimi - z reguły, członkowie rodziny, przedstawiciele grupy lokalnej Polonusów i szersze gremium publiczności, przed którymi chce się pokazać i zaimponować im swoimi umiejętnościami.

Motyw użyteczności instrumentalnej sprowadza się u uczestnika do pragnienia konkretnego zaspokojenia istniejących u niego obudzonych i budzących się potrzeb bądź zainteresowań zbiorowego działania artystycznego /np. śpiewania, tańczenia, grania/. Chodzi także o chęć rozrywki, kulturalnego spędzenia wolnego czasu, również o oczekiwania oparcia, zachęty i pomocy ze strony grupyuczestnika.

W równej chyba kolejności z dwoma pierwszymi pozostaje motyw więzi etnicznej, chęci utrzymywania i rozwijania polskości w różnych jej aspektach. Realizuje się on na spot-

kaniach, próbach i imprezach. Tamże występuje możliwość rozmawiania po polsku /aczkolwiek w grupach młodzieżowych przeważa kontakt językowy miejsca zamieszkania/, poznawania i rozszerzania swojej wiedzy o polskim folklorze i sztuce ludowej, kontaktowanie się z rodakami i współżycia z nimi, zwłaszcza w grupach rówieśniczych, późniejszych wyjazdów do Polski.

Z tym ostatnim motywem wiąże się kolejny - aktywności społecznej, tj. działania, przede wszystkim w środowiskach polonijnych i na ich rzecz. Nadto upowszechnianie kultury polskiej w miejscowym środowisku dla lepszego jej poznania i jednocześnie ukazania jej walorów i naszego wkładu do kultury ogólnoludzkiej. Dodać należy, że wielu zespołom udaje się z dużym powodzeniem realizacja tego działania.

Dużą rolę odgrywa także motywacja działalności zespołowej. Chodzi tu o rolę grupy w środowisku, jej poziom artystyczny, wzajemne układy między członkami⁶² zespołów i kierownictwem /dyrygentem, reżyserem, instruktorem/ oraz uzyskiwanie dobrych wyników artystycznych.

U niektórych uczestników ruchu amatorskiego występuje pragnienie samorealizacji się, tj. zaspokojenia potrzeby samorozwoju /np. w dziedzinie twórczości haftarskiej u p. Wandy Gotowieckiej z Bochum/ lub realizacji tzw. fundamentalnych potrzeb nie będących podstawowymi /np. pogłębiania wiedzy czy rozwijania twórczości/.

I wreszcie ostatni z motywów - kompensacyjny - sprowadzający się do: wyrównywania braków codziennego życia /np. górnicy francuscy z Houdain i Oignies, będąc na rentach, uprawiają sztukę ludową/, wypełniania poczucia samotności i wyobcowania na obczyźnie /np. poprzez twórczość słowną lub plastyczną/, uzupełniania niespełnionych marzeń /karierę artystyczną, np. M. Szczuka z As/ czy też innych aspiracji intelektualnych, czy przełamywania barier społecznych /wykształcenia, zawodu/.

RODZAJE RUCHU AMATORSKIEGO

W dotychczasowej narracji przewijają się różnego rodzaju przykłady ruchu amatorskiego⁶³. Sprawa wymaga zatem określonego usystematyzowania. Interesuje nas tu przede wszystkim odpowiedni podział od strony działalności i twór-

czości artystycznej⁶⁴. Chronologicznie rzecz ujmując, występował, nadal istnieje i powstaje, w ramach polonijnej amatorskiej działalności i twórczości, artystycznych ruch:

1. słowno-muzyczny, folklorystyczny:
 - a/ chóralny /chóry kościelne i świeckie/ męski, żeński, mieszany, młodzieżowy;
 - b/ zespołów pieśni i tańca;
 - c/ grup instrumentalno-wokalnych;
 2. działalności teatralnej:
 - a/ koła dramatyczne;
 - b/ teatry jednego aktora;
 - c/ grupy recytatorskie;
 - d/ kabarety;
 - e/ teatry lalek;
 3. orkiestrowy;
 - a/ zespoły muzykujące, mandolinistów, harmonistów, akordeonistów;
 - b/ kapele ludowe;
 - c/ grupy instrumentalno-rozrywkowe;
 - d/ orkiestry;
 4. twórczości:
 - a/ literackiej - pamiętnikarze, samorodni poeci i pisarze prozą oraz twórcy sztuk i scenariuszy;
 - b/ plastycznej - sztuki ludowej, metalowej i rogowej.
- Każdy z wymienionych tu rodzajów miał lub ma swoich reprezentantów w europejskich krajach zamieszkania Polonii.

ORGANIZACJA RUCHU

Amatorski ruch tworzy z reguły grupa podstawowa tzw. członków czynnych, tj. bezpośrednio w nim uczestniczących, oraz grupa członków biernych i wspierających. Członkowie rekrutują się przede wszystkim spośród przedstawicieli Polonii. Chociaż przybywa współcześnie coraz więcej osób z miejscowego środowiska zainteresowanych polską kulturą /Anglików, Belgów, Duńczyków⁶⁵, Francuzów, Holendrów i Niemców/. W znacznej ilości zespołów miejscowi stanowią od 20-70% członków. W niektórych grupach obserwuje się zjawisko "starzenia" się zespołów i naturalnego wykruszania się członków, o czym już wyżej wspomniano, w innych znowu systematycznego dopływu "świeżej krwi". W środowiskach polonijnych RFN przybywa no-

wych członków w związku z tzw. akcją łączenia rodzin. W innych krajach osiedlenia /np. Anglii, Austrii, Szwecji/ wiąże się to zagadnienie z ostatnią falą emigracji lat 1980-1984.

Decydujące miejsce w grupach artystycznych zajmują przywódcy⁶⁶ /ze względu na swe uzdolnienia lub predyspozycje/ czy też inicjatorzy ich powstawania. Są oni jednocześnie: akompaniatorami, dyrygentami, reżyserami, choreografami /samorodni, wyuczeni lub przeszkoleni/ bądź przyuczonymi instruktorami. Muszą to być jednak nieprzeciętne jednostki w zbiorowościach polonijnych, od ich bowiem podejścia do działalności artystycznej i wpływu na uczestników zależy spoistość zespołów, ich rozwój i osiągnięcia. Przywódcy tworzą najpierw grupy nieformalne /np. 4-8 osobowe instrumentalno-wokalne lub 4 par tancerzy/ bądź samoistne stowarzyszenie albo inspirują je na życzenia organizacji. Grupy artystyczne liczą współcześnie /lata 1980-1984/ przeciętnie wśród chórów - 20-50 osób, orkiestr 10-20 osób, zespoły liczące 80-100 osób, także i mniejsze od wymienionych.

Tworzące się amatorskie chóry, teatry i orkiestry przyjmowały z reguły określone nazwy symbolizujące ich działania. Nawiązywano bądź wprost odwzorowywano takie z nich, jakie nadawano zespołom na ziemiach polskich, bądź takie, które miały wyrażać uczucia uczestników na obczyźnie. Miały one być zarazem wyznacznikami działań albo i drogowskazami podkreślającymi wielorodzajowe związki z kulturą polską. W świetle obserwacji terenowej wyróżnia się kilka podstawowych grup, podkreślających w swej nazwie:

1. więź etniczną /bądź etnograficzne powiązania/ i przywiązania do kraju ojców i jego przeszłości np. "Polonia", "Ojczyzna", "Orzeł Biały", "Wawel", "Varsovia", "Cracovia", "Kujawy", "Lubelskie", "Mazowsze", "Mazur", "Mazury", "Pieniny", "Podhale", "Śląsk", "Tatry", "Wileńszczyzna" i "Żywiec"⁶⁷;
2. wybitne osobowości zbiorowe lub indywidualne postaci m.in. "Piastowie", "Orlęta", "Wiarusy", "Krakus", z religijnych: "A. Boboli" i "O. Kolbe" lub "J. Bema" /w Budestanie/, "T. Kościuszki"⁶⁸. Spora część chórów, zwłaszcza kościelnych, występuje też pod imieniem "św. Cecylii";
3. wydarzenia historyczne - przykładem jest tu Towarzystwo

- "Millenium" z Marles-les-Mines /Francja/ zrzeszające w sobie chór, zespół pieśni i tańca oraz inne koła.
4. rolę i znaczenie kompozytorów polskich, tj. F. Chopina, O. Kolberga /zarazem i etnografa/, S. Moniuszki, F. Nowowiejskiego, J. Paderewskiego i K. Szymanowskiego, wymienionych kilkakrotnie, zwłaszcza w nazwach chórów;
 5. znaczenie muzyki, pieśni i tańców: w odniesieniu do muzyki świadczą o tym nazwy - "Arion", "Dzwon-Gwiazda", "Echo" czy "Echo Ojczyste", "Gama", "Harfa", "Hejnał", "Halka", "Kurant", "Lira", "Melodia" /wokalna grupa/, "Oktawia", "Preludium" /chór/, "Symfonia"; pieśń reprezentują - "Karliczek", "Karolinka", "Łowiczanka", "To i Hola"; natomiast od tańca nazwę wzięły zespoły taneczne: "Krakowiak", "Kujawiak", "Mazur", "Mazury", "Mazurka", "Młody Polonez", "Polonez" i "Trojak";
 6. umiłowanie przyrody i krajobrazu rodzimego, np. ptaków - "Słowik", "Słowiki", "Słowik Leśny", "Sokół", "Orły i Łańny", "Jaskółki"; kwiatów - "Fiołek" /jeden z najstarszych chórów polonijnych w Europie/, "Krokus", "Młody Las"⁶⁹, "Stokrotki"; rzeki - "Olza", "Wilia", "Wileńka" i "Wisła";
 7. określoną cechą charakterystyczną, np. "Prząśniczka", "Jutrzenka", "Syrena", "Wesołość" /orkiestra/, "Zew Polski";
 8. dwukulturowość - której przykładem jest "Dan-Polonia" z Kopenhagi i wreszcie;
 9. coś szczególnego, np. "Tęcza", "Haszo" /liczne chóry/, "Gorol", "Hutnik" /PZKO w CSRR/, "Wanda", "Chór Górników Polskich z Douai", "Lalkowy teatr Bajka", "Świt" /w ZSRR/, "Polski Teatr Ludowy" /Lwów/, bądź podkreślająca obecne miejsce pobytu np. "Nadrenia" i "Westfalia" /łączone chóry Z P "Zgoda" - RFN/.

W ramach grup czy zespołów powołuje się często wewnętrzne ciała wybieralne /np. samorzady, zarządy, komisje, rady/, które odpowiadają wobec członków za organizację działalności podstawowej i wewnętrznej.

DZIAŁALNOŚĆ PODSTAWOWA

Działalność merytoryczną amatorstwa kształtował odpowiednio dobierany repertuar. Odzwierciedlał on cele i założenia grup artystycznych. Był niezwykle bogaty - jak na wa-

runki obczyźniane - obejmował setki sztuk teatralnych jedno- i wieloaktowych i tysiące utworów muzycznych.

Żelazny repertuar sceniczny stanowiły m.in. utwory znanych powszechnie pisarzy W. L. Anczyca⁷⁰, M. Bałuckiego⁷¹, W. Bełzy⁷², J. Cienciąły⁷³, A. Fredry⁷⁴, K. I. Gałczyńskiego⁷⁵, K. Gertner⁷⁶, S. Grodzieńskiej⁷⁷, P. T. Jeż-Miłkowskiego⁷⁸, J. Jurandota⁷⁹, J. N. Kamińskiego⁸⁰, P. Kołodzieja⁸¹, J. Korzeniowskiego⁸², Z. Kossak-Szczuckiej⁸³, L. Kruczkowskiego⁸⁴, K. Krumłowskiego⁸⁵, A. Ładnowskiego⁸⁶, A. Mickiewicza⁸⁷, C. K. Norwida⁸⁸, E. Orzeszkowej⁸⁹, L. Proroka⁹⁰, B. Prusa⁹¹, S. Przybyszewskiego⁹², L. Rydla⁹³, M. Rusinka⁹⁴, H. Sienkiewicza⁹⁵, J. Słowackiego⁹⁶, J. Szaniawskiego⁹⁷, J. Tuwima⁹⁸, A. Wawrona⁹⁹, S. Witkacego¹⁰⁰, S. Wyspiańskiego¹⁰¹, G. Zapolskiej¹⁰², J. Zawiejskiego¹⁰³ i S. Żeromskiego¹⁰⁴.

Aktualnie /1983 r./ redagowana - np. przez Polską Matkę Szkolną Zagranicą w Londynie, a obejmująca swym zasięgiem Europę Zachodnią - biblioteka teatralna dla dzieci i młodzieży proponuje dostępnych w niej 20 pozycji¹⁰⁵. Natomiast PZKO ma w Czeskim Cieszynie "Bibliotekę repertuarów teatrów amatorskich" /od 1948 r./ zawierającą 1 550 egzemplarzy sztuk jednoaktowych, całowieczorowych utworów satyrycznych i pomocniczej literatury teatralnej. Polskie zespoły na tym terenie mają zatem wystarczający wybór tekstów¹⁰⁶, gdy tymczasem na Zachodzie narzeka się czasami na ich niedobór.

Działalność muzyczną kształtowały również utwory polskich kompozytorów. Chóralistykę kościelną rozwijano z pomocą śpiewników kościelnych. Najpopularniejszym był i jest nadal śpiewnik kościelny ks. Jana Siedleckiego, którego wyszło aż 40 wydań /ostatnie z 1984 r./¹⁰⁷, obecny w każdym chórze. Spotyka się też stare, np. "Graduale romanum" z 1895; "Cantyki i Modlitewniki" /Z. Moczyńskiego/. Z nowszych wymienić można: trzytomowy "Horał do modlitewników" /Katowice 1968/ czy "Śpiewnik diecezji płockiej" /Płock 1983/.

W słowno-muzycznej realizacji rodzimego folkloru niewyczerpane źródło inspiracji dla zespołów stanowią najczęściej dzieła O. Kolberga¹⁰⁸. Dla różnych inscenizacji natomiast podkład muzyczny, a dla chórów i orkiestr materiał podstawowy stanowią z kolei lżejsze utwory: F. Chopina¹⁰⁹, K. Kurpińskiego¹¹⁰, S. Moniuszki¹¹¹, F. Nowowiejskiego¹¹²,

J. Paderewskiego¹¹³ i K. Szymanowskiego¹¹⁴.

Ze współczesnych kompozytorów grywa się i śpiewa: Z. Ciechana, J. Kołaczkowskiego, A. Koszewskiego /podobno piękne, jak twierdzą informatorzy, np. "Wróbelek", "Kotek"/, I. Pfeiffer i R. Twardowskiego. Niektóre zespoły orkiestrowe również opierają swój repertuar na utworach wyżej wymienionych kompozytorów. Natomiast kapele ludowe posługiwały się głównie materiałem muzycznym przekazywanym z pokolenia na pokolenie, drogą przekazu ustnego /chłopi nie znali nut/. Autorzy tej muzyki są po prostu nieznani. Zdarzało się jednak, że muzykantom odtwarzano, na ich życzenie, melodie zebrane przez O. Kolberga.

Repertuar zespołów pieśni i tańca był i jest z reguły bardzo urozmaicony, zwłaszcza wśród renomowanych zespołów: "Mazury" - Londyn, "Krakowiak" - Hamburg, "Syrena" - Brunszum, "Krakus" - Genk, "Millenium" - Marles, "Wilia" - Wilno, "Olza" - Czeski Cieszyn, znanych nie tylko w danym kraju zamieszkiwania zbiorowości polonijnych, ale i szeroko poza jego granicami, w związku z uczestnictwem w różnych europejskich imprezach. Niektóre z nich pielęgnują wyłącznie rodzime i obce pieśni i tańce ludowe. Inne dodają do swego repertuaru polskie tańce narodowe, a jeszcze inne włączają do swoich programów tańce towarzyskie i różnego rodzaju inscenizacje i widowiska. Stąd też patrząc całościowo na tą ekspozycję folklorystyczną, można wyróżnić w repertuarze polonijnych europejskich zespołów:

1. tańce i pieśni narodowe: krakowiak, polonez, mazur, kujawiak, oberek;
2. pieśni regionalne np. wielkopolskie, lubelskie, rzeszowskie, podhalańskie, śląskie, opoczyńskie, warmińskie, itp.;
3. pieśni charakterystyczne, np. czardasz, kozak;
4. tańce towarzyskie, np. walc wiedeński, polka, foxtrot, pasadoble, rumba, tango argentyńskie, charleston, twist;
5. tańce i pieśni narodowe i regionalne krajów zamieszkania;
6. inscenizacja lub widowiska słowno-muzyczne polskiego roku obrzędowego, np. wesela /wielkopolskie, śląskie, góralskie, krakowskie/, gaiczek, dożynki, kolędnicy, noc świętojańska, ondraszkowe ostatki lub np. lajkonik, helo, helo z górami itp.

Dla rozwijania działalności artystycznej niezbędna jest

odpowiednia infrastruktura. Tutaj zaczynają się z reguły kłopoty, ponieważ niewiele zespołów ma własne pomieszczenia. Najczęściej próby przeprowadzano i odbywają się w salach parafialnych, pomieszczeniach przy restauracjach /np. chór "Fiołek" - Recklinghausen/ odstępowanych ze względu na dodatkowe korzyści materialne /po próbach uczestnicy idą na piwo, kolację itp./, domach kultury /np. w ZSRR/ lub izbach szkolnych, specjalnie na ten cel wynajmowanych, Polskich Ośrodkach Kultury i własnościowych pomieszczeniach organizacji polonijnych /np. w POSK w Londynie - "Syrena"¹¹⁵; PTK w Genk - Belgia "Krakus"; Domu "Zgody" w Recklinghausen jej zespoły taneczne/.

W swoim codziennym działaniu poszczególne grupy amatorskie kierują się najczęściej podobnym układem schematycznym. Organizują bowiem: 1. zebrania i spotkania, 2. przeprowadzają próby /1-2 x w tygodniu/ przygotowując programy artystyczne, 3. dają występy i koncerty własne /po kilka w roku/ bądź tylko doroczne i jubileuszowe, 4. uczestniczą w zjazdach, przeglądach, konkursach i festiwalach, 5. obsługują swoimi występami imprezy polonijne lub z własnej inicjatywy podejmują różne działania artystyczne /np. występy dla Hosteli i polskich domów starców/, 6. inicjują działania na rzecz miejscowego środowiska bądź na jego zaproszenie, 7. inną działalność, np. nagrywają swoje programy dla radia i telewizji danego kraju, wydają płyty, współuczestniczą przy wystawianiu w miejscowych teatrach oper i komedii.

Wyjątkową pracowitością i zaangażowaniem muszą z "konieczności" odznaczać się i wykazują to zresztą chóry kościelne, które w wielu polonijnych ośrodkach PMK występują na niedzielnych lub comiesięcznych mszach, nie licząc np. słynnych już koncertów kolęd /urządzanych przez "Fiołka" czy zespolone chóry w Londynie/. Chóry kościelne i świeckie urządzają sobie tradycyjnie zjazdy. Ich początki sięgają pierwszych lat XX w., trwają zresztą - z dobrym skutkiem - po dziś dzień w Czechosłowacji, Francji, RFN i w Wielkiej Brytanii¹¹⁶. Są zespoły pieśni i tańca, które niemal co niedzielę lub święto są angażowane lub dają koncerty okolicznościowe /że wymienię "Dan-Polonia" z Kopenhagi, "Mazury" z Londynu/. O ich - i wielu innych - poziomie artystycznym świadczy udział w różnego rodzaju przeglądach i w europejskich festiwalach folkloru ludowego oraz uzyskiwane tam na-

grody i wyróżnienia¹¹⁷. Zespoły polonijne uczestniczą w światowych festiwalach urządzanych w kraju /już po raz 6/. Organizuje się je w Rzeszowie /pieśni i tańca/ i w Koszalinie /chóralistyki/. Cieszą się one na kolejnych festiwalach coraz większym uznaniem w europejskich zbiorowościach polonijnych, które z niekłamany zainteresowaniem śledzą ich przebieg. Poświadcza to zresztą wzrastającą wciąż liczbą grup i uczestników /np. na I festiwal do Rzeszowa w 1969 r. przyjechało 7 zespołów europejskich, 1972 - 17; 1974 - 14; 1977 - 20; 1980 - 24 i 1984 ogółem aż 48 z 1 500 uczestnikami/. Te spotkania, aczkolwiek kosztowne, spełniają ważną rolę w stwarzaniu możliwości uczestniczenia w polskiej kulturze. Dają bowiem wyjątkową okazję do umacniania więzi etnicznej z Macierzą; nawiązywania i rozwijania kontaktów między zespołami i Krajem; zacieśniania więzi przyjaźni między uczestnikami; poznawania poziomu artystycznego poszczególnych grup i dokonywania korekty oraz realizowania wymiany poglądów w zakresie repertuaru, choreografii, dyrygentury i inscenizacji.

Amatorskie zespoły teatralne /dramatyczne, rewiowe, kabaretowe, jednego aktora, recytatorskie/ prowadzące ciągłą działalność, dają co najmniej 1-2 premiery rocznie. Tworzone doraźnie organizują jedną lub parę imprez. Później się rozwiązują i znów powstają, gdy zachodzi potrzeba. Interesującą działalność w Belgii poprzez organizowanie dorocznych konkursów teatralnych /m.in. w 1982 zgłosiły się 4 zespoły do Heusden-Zolder¹¹⁸, z wieloletnią tradycją, rozwija Związek Polaków. Polonijne imprezy teatralne wzbudzają niesłabnące zainteresowanie w miejscowych środowiskach rodaków. Odbiorcy przedstawień mają możliwość podziwiania członków ich rodzin jako aktorów, dostrzegania ich uzdolnień artystycznych, doznawania przeżyć estetycznych i wzbogacania swego rodzimego inwentarza kulturowego o różne tradycyjne i współczesne elementy.

Istniejące w Europie polonijne zespoły muzykujące miały i mają raczej charakter lokalny. Jeden z wyjątków stanowi orkiestra rozrywkowa S. Kubiaka z Lens /Francja/, znana zwłaszcza ze swoich nagrań płytowych w północnych regionach tego kraju oraz sąsiednich Beneluxu. Odtwarzana przez nią - na płytach - polska muzyka ludowa znajduje się w wielu odwiedzanych przeze mnie domach Polaków. Bywa zwykle do nabycia poza księgarniami polskimi na targach urządzanych w Bruay

i Bethune¹¹⁹. W przeważającej większości zespoły muzykujące działają przy różnego rodzaju organizacjach polonijnych /pełniąc różne usługi muzyczne/, głównie z uwagi na drogi sprzęt. Spotyka się też samodzielne, kilkuosobowe grupy muzyczne, z własnymi instrumentami, które obsługują np. polskie wesela, czasami imprezy polonijne, grają jednak głównie w lokalach na dąsingach i zabawach. Znane są np. w środowiskach polonijnych orkiestry: Związku Polaków w Belgii w Charleroi - "Echo" i tamże młodzieżowa "Orlęta"; "Echo" w Houdain-Francja czy "Echo" w Northweek Park - Wielka Brytania. Przeglądów i festiwali nie organizuje się.

Wyjątkowe miejsce w polonijnym ruchu artystycznym przypada twórczości amatorskiej. Najbogaciej reprezentuje ją działalność literacka i następnie z zakresu samorodnej sztuki ludowej. Twórczość literacka spełnia niekiedy rolę usługową i służebną dla omawianej wyżej podstawowej działalności: śpiewaczej, teatralnej i zespołów pieśni i tańca. Autorzy dostarczają jej odpowiednich tekstów satyrycznych, skeczów, monologów, piosenek i scenariuszy /czyni to np. J. Masternak z Bruay - Francja/. Rozpowszechnia się pamiętnikarstwo /np. A. Kruszelnicki z Holsted - Dania, J. Popenda z Voujean - Court i I. Flaczyński z Houdain - Francja, Mioduszewski z Cardiff - Wielka Brytania, M. Wakszyc z Brzezacza - Rumunia¹²⁰/. Spotyka się samorodnych poetów, np. L. Mierkowskiego z Bjarred - Szwecja¹²¹; P. Pietrzaka z Barlin i J. Masternaka z Bruay, obaj z Francji. Niektórzy próbują swoich sił w powieści /np. M. Robakowski - Barlin, Francja/. Podejmuje się działania w zakresie malarstwa, rzeźby, zdobnictwa /wycinanka, pisanki, haft/ i ceramiki. W malarstwie zdecydowanie dominują realistyczne pejzaże górnicze /twórcami są najczęściej emerytowani górnicy/ wykonane w oleju, akwarelą, a także piórkiem¹²². W rzeźbie - w węglu i drewnie - przeważają postacie ludzkie i zwierzęta¹²³. Z wytworów ceramicznych przeważają stereotypowe wazony, ozdobne talerze, figurki do szachów i popularne "gwizdki". W zdobnictwie znani są np. w wycinarkarstwie: H. Bądołowska z Kopenhagi /specjalizuje się w wycinankach kurpiowskich/, I. Flaczyński z Houdain /zrobił ich kilka tysięcy/, B. Samborek z Oignies /miał kilka wystaw/, którzy odziedziczyli uzdolnienia po jednym z rodziców, nawiązując w motywach do rodzinnych stron¹²⁴. Ciekawe osiągnięcia w samorodnej twórczości artystycznej mają haf-

ciarki, wzorując się na motywach wyniesionych z domu. Wykonują one serwety i serwetki, obrusy i dodatki do bielizny kościelnej /słynna jest we Francji T. Sygat z Auchy-les-Mines wykonująca haft snutkowy/, na użytek własny, grupy sąsiadów i okolicy oraz dla polskiego kościoła. W kołach PZKO na terenie Czechosłowacji istnieją zespoły kobiece wytwarzające różne wytwory później wystawiane /24 wystawy/ - z zakresu haftu¹²⁵. Specjalny rodzaj haftu malarskiego uprawia dotąd W. Gotowiecka z Bochum¹²⁶.

DZIAŁALNOŚĆ WEWNĘTRZNA

Obok działalności podstawowej zespoły amatorskie rozwijają aktywność wewnętrzną. Jej intensywność i rodzaj zależą zwykle od liczby osób w grupie, jej ruchliwości społecznej, zainteresowań itp. czynników. Wynika ona też z pomysłowości samorządu. Analizując ją można stwierdzić, że obejmuje ona najogólniej rzecz biorąc, następujące działania:

1. Współżycia towarzyskiego grupy, wyrażającego się w urządzaniu wieczorków i spotkań towarzyskich, zabaw i bałi wiosennych, jesiennych i karnawałowych, wycieczek na grzybobranie i winobranie, do miejsc pamięci narodowej, do miejsc pątniczych i do Kraju; zbiorowego uczestnictwa w koncertach, sztukach teatralnych, imprezach typu "tydzień polski" itp.

2. Uonorowania członków grupy z okazji: urodzin lub imienin, zawarcia związku małżeńskiego, pogrzebu, jubileuszów członkostwa pracy w zespole, wieku.

3. Obchodów roku obrzędowego: wspólnego opłatka, wieczorów kolęd, szopki i przebierańców, święconego, andrzejków i mikołajków, śmigusu-dyngusu /coraz rzadziej/, zaduszek, topienia marzanny /bardzo rzadko/, podkoziółka.

4. Uczestnictwa w obchodach rocznic narodowych: 3. maja, 11. listopada, 1. maja i 22. lipca, innych wydarzeń historycznych.

5. Współżycia grupowego, kontaktowania się z analogicznymi grupami miejscowymi, zapraszania zespołów polonijnych lub z Polski, organizowania dyskusji po występach, szycia strojów.

Przedstawione tu przedsięwzięcia realizuje się w poszczególnych zespołach artystycznych z różną intensywnością

i efektem. W jednych są one ubogie w treści, w innych traktowane na równi z występami. W sumie spełniają ważną, uzupełniającą w pielęgnowaniu wszystkiego co polskie na obczyźnie.

Podsumowując niniejsze rozważania, należy stwierdzić, że w działalności polonijnego amatorskiego ruchu artystycznego przewija się dbałość o jego ciągłość kulturową, chociaż nie wszędzie to udaje się realizować.

Ruch ten, istniejący od zarania występowania emigracji, przechodził na skutek czynników emigracyjnych i integracyjnych z nowym środowiskiem oraz przemian kulturowych - znaczną ewolucję. Do II wojny światowej dominowały takie jego odmiany, jak śpiewactwo /w dużych ilościach kół i towarzyszt/, kółka dramatyczne, teatry lalkowe, kabarety oraz grupy muzykujące. Po wojnie w ruchu amatorskim nastąpiły daleko idące zmiany ilościowe i jakościowe. Wynikły one na skutek dalszych przeobrażeń, także w związku z szybkim rozwojem kultury masowej. Zmniejszyły się znacznie ilościowo, np. chóry świeckie, koła dramatyczne, zwłaszcza w zbiorowościach polonijnych Francji i Niemiec. W zamian powstały w różnych częściach Europy nowe aczkolwiek niezbyt liczne odmiany ruchu, jak np. polonijne teatry jednego aktora, grupy recytatorskie, instrumentalno-wokalne i rozrywkowe. Rozwijają się one najprawdopodobniej w ślad za tworzeniem się takich bądź podobnych im w Kraju i w miejscach obecnego zamieszkania. Inspirują ich powstanie uczestnicy, przedstawiciele Polonii, różnych organizowanych w Polsce kursów etnograficznych, reżyserskich i dyrygenckich. Wykonała się wreszcie całkiem nowa odmiana ruchu artystycznego, tj. zespołów pieśni i tańca, która mu przewodzi. Te zespoły rozwijają się niemal nieprzerwanie w ciągu tych czterdziestu lat w prawie wszystkich zbiorowościach polonijnych Europy, mając szanse na długie lata działalności dzięki nieprzerwanemu dopływowi emigrantów z Polski. Organizatorzy amatorskiego ruchu artystycznego zabiegają stale o dopływ nowego narybku, mimo napotykania, czasami nie do pokonania, przeszkód. W dzisiejszej rzeczywistości kulturowej Polonii Europy dominuje niestety bierne uczestnictwo w różnych przejawach działań kulturalnych.

W tym kontekście działalność amatorskiego ruchu artys-

tycznego podtrzymującego polską tradycję i współczesne zdobycze kulturalne oraz osiągnięcia kulturalne wytworzone przez emigrację w nowych miejscach zamieszkania, stanowią niepowtarzalną wartość w istnieniu kultury polonijnej.

PRZYPISY

¹ Np. w działalności podstawowej: koncertów, spektakli, udziału w festiwalach; w twórczości: przygotowywanie wystaw, organizowanie konkursów, słuzenie pomocą szkołom, przygotowywanie scenariuszy i sztuk teatralnych.

² Od strony ideologicznej amatorska twórczość i działalność dzieli się na ruch tzw. Wolnych Polaków i drugi tzw. konsularny - mimo braku różnic merytorycznych - współpracujący z Polską poprzez: kontakty z Towarzystwem Złaczności z Polonią Zagraniczną "Polonia", udziałem w organizowanych w kraju festiwalach, kursach, spotkaniach i pomocy repertuarowej oraz bibliotecznej.

³ Zespoły to z reguły małe grupy społeczne, w których poszczególnych ich członków zjednoczyło wspólne zainteresowanie działalnością artystyczną. Zespołowe praktykowanie stwarza bardzo istotne mechanizmy zachęt i bodźców. Zmusza do dyscypliny, broni przed "słomianym ogniem", potęguje potrzebę słuzenia kulturze.

⁴ Według moich obserwacji empirycznych działa obecnie /1980-1985/ ponad 200 /ok. 30 osób w każdym/ zespołów pieśni i tańca, ponad 250 chórów /ok. 30 osób w każdym/, ponad 100 /ok. 10 osób w każdym/ zespołów instrumentalnych, ponad 500 zespołów przy szkołach /czwartkowych i sobotnich/, prawie 100 zespołów przy organizacjach młodzieżowych /np. ZHP, KSMP, YMCA, Wici/.

⁵ Wyjątek stanowi: Rocznik Rady Porozumiewawczej Związków Polskich we Francji /Lille 1935/ informujący ogólnie o ilości Towarzystw polonijnych; praca doktorska D. K o z i e ł - Ł o - F u d a l i. Polski Amatorski Ruch Taneczny i Teatralny na terenie Czechosłowacji. Poznań 1982 /maszynopis powielany/.

⁶ Por. E. G r z e c h o w s k i. Teatr polski na Obczyźnie. Stan, potrzeby i możliwości badań. Cz. I. "Przegląd Polonijny" R. VII z. 3 s. 37-56; W. K u c h a r s k i, Z. T o m k o w s k i. Polonia w Austrii. Lublin 1976; M. Ż m i g r o d z k i. Polonia w Belgii. Lublin 1978; J. L e w a n d o w s k i. Polacy w Szwajcarii. Lublin 1981.

⁷ POSK, XX lat 1964-1984. Polski Ośrodek Społeczno-Kulturalny. Londyn, listopad 1984; B. C z a y k o w s k i, B. S u l i k. Polacy w Wielkiej Brytanii. Paryż 1961; Ch. K l e s s m a n n. Polnische Bergarbeiter im Ruhrgebiet 1870-1945. Göttingen 1978; Leksikon Polactwa w Niemczech. Warszawa-Wrocław 1973; G. N e l l e m a n n. Polska landarbejdere i Danmark og. deves efterkommere. /Koenhaven/ 1981; R. K o w a l e w s k a. Utwór literacki i jego rola wychowawczo-artystyczna w teatrze dla dzieci/20 lat doświadczeń londyńskiego teatru "Syrena"/. W: Pamiętnik literacki. T. 3. Londyn 1980.

⁸ Np. komplet kilkunastu kronik zespołu "Millenium" przejrzałem w Hesdigneul - Francja, dzięki uprzejmości p. inż.

E. Papalskiego. Przywiozłem natomiast m.in. kronikę chóru kościelnego "Sienkiewicz" z Bochum - RFN.

⁹ Taką ankietyzację przeprowadzałem np. w chórach: "Organ" w Berlinie Zachodnim; "Akademickim i K. Szymanowskiego" na Balham w Londynie; "Fiołek" - Recklinghausen - RFN; im. T. Kościuszki - Houdain - Francja itd.

¹⁰ Np. w trakcie odbywanych prób w ponad 50. zespołach, także w przerwach koncertów. Wśród najciekawszych wymienić można w: Anglii - YMCA - "Mazury", "Żywiec" na Ealingu, Londyn; Belgii - "Krakus" - Genk, "Pieniny" - Maasmechelen; Danii - "Dan-Polonia" w Kopenhadze; Holandii - "Syrena" - Brunssum; "Mazury" - Breda; RFN - "Westfalia" - Bochum, "Orzeł Biały" - Hildesheim; w grupach młodzieżowych - Berlin Zachodni i u Harcerzy w Londynie /Ealing i na Devonii/. Nadto w ponad 200 indywidualnych rozmowach z kierownikami i choreografami. Na szczególne wyróżnienie zasługiwały spotkania np. w Anglii z B. i W. Lesieckimi, A. Sągajo, ks. Wojcińskim; w Belgii - p. Stalla, R. Krakowińskim; w Danii - M. Mariansenem; w RFN - G. Królem, M. Kroutzkiem.

¹¹ Por. Orzechowski, jw. s. 49-54; Kucharski, Tomkowski, jw. s. 9-18; Kozielek - Ło-Fudali, jw. s. 23.

¹² Por. np. "Przegląd Prasy Polonijnej" /Warszawa/ VI/1982 s. 24.

¹³ Tamże V/1982 s. 24.

¹⁴ "Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza" /DPDZ/ 16 XII 1982 /Londyn/.

¹⁵ Zob. Almanach Polonii 1985. Warszawa 1984 s. 221. Są to teatrzyki małych form scenicznych, zespoły szkolne i teatrzyk lalek /najważniejszy z nich jest "Bajka"/. Merytorycznie amatorską działalnością teatralną opiekuje się "Sce-na Polska Teatru Cieszyńskiego /Czeskiego/. Por. także Almanach Polonii 1984. Warszawa 1983 s. 123; "Zwrot" nr 5 z 1983. Pod egidą PZKO działa też kilkanaście chórów o starej metryce. Por. "Głos Ludu" z 17 VI 1982; "Zwrot" nr 7 z 1983; "Przegląd Prasy Polonijnej" VI/1982 s. 26.

¹⁶ Almanach Polonii 1984 s. 24.

¹⁷ Tamże s. 127. Podobny festiwal na terenie Francji zapoczątkowało Towarzystwo "Kultura i Tradycja" w Courcelles-les-Lens, w którym wzięły udział zespoły Belgii, Francji, Holandii i Wielkiej Brytanii. "Narodowiec" z 18 II 1982 r.

¹⁸ "Narodowiec" z 2 VII 1982.

¹⁹ Przedstawienia teatralne urządzali w Wiedniu polscy studenci także w 1876 r. Por. Orzechowski, jw. 53.

²⁰ Tamże s. 51-54.

²¹ "Narodowiec" z 24 II 1982. Ciekawą działalność rozwijają KSM-owskie "Echo Ojczyście" i Chór z Boussu.

²² Spotyka się je licznie w stałych miejscach zlotów młodzieży polonijnej, np. we Francji w Vaudricourt i Osny; Belgii w Comblain-la-Tour; Wielkiej Brytanii w Fentown.

²³ Obserwacja własna autora.

²⁴ DPDZ 13 XII 1982. Kierownik artystyczny Władysław Lisiecki był zaszczycony rozmową z królową Elżbietą II pod-

czas obchodów 100 rocznicy powstania angielskiej YMCA.

25 "Narodowiec" z 24 XI 1982. Od niedawna działa w Szwecji w Helsingborgu Polski Związek Młodzieży "Polonia", którego zespół folklorystyczny "Jutrzenka" przygotowuje koncerty tańców ludowych i wystawia przedstawienia teatralne, np. "Jasełka". Almanach Polonii 1984 s. 124.

26 Kucharski, Tomkiewicz, jw. s. 45; Kozielecki-Fudali, jw. s. 23.

27 Orzechowski, jw. s. 54. Jeszcze w 1881 r. Stowarzyszenie Byłych Uczniów tej właśnie szkoły urządzało w Paryżu przedstawienia teatralne.

28 Tamże s. 54. Znany z działalności artystycznej był wiedeński Zakład Wychowawczy pani Schwrzwald.

29 Tamże s. 51-52.

30 Tamże szkoły we własnym zakresie lub też pod patronatem Komisji szkolnych Kongresu Polonii francuskiej organizują tradycyjne gwiazdki z ciekawymi programami /deklamacje poezji polskiej, pieśni ludowe, obrazy sceniczne polskiego roku obrzędowego/. "Narodowiec" 30-31 I, 2 II, 3 II, 9 II, 10 II i 18 II 1982.

31 Np. Państwowy Instytut Pedagogiczny w Wilnie, kształcący przyszłych nauczycieli dla szkół z polskim językiem wykładowym, organizuje często różne inscenizacje, zwłaszcza z dzieł Mickiewicza, czasami przy współudziale kółka literacko-polskiego redakcji "Czerwonego Sztandaru". Zob. "Czerwony Sztandar" z 17 II 1983 /Wilno/.

32 "Przegląd Prasy Polonijnej" XI/1981 s. 22; "Czerwony Sztandar" 30 X 1981 i tenże z 15 i 20 V 1983 oraz z 10 VI 1983.

33 "Czerwony Sztandar" 14 VII 1982.

34 Por. Orzechowski, jw. s. 50.

35 Zob. "Przegląd Prasy Polonijnej" VII-VIII/1983 s. 46, Piętnastolecie Klubu Polskiego w Hamburgu.

36 "Głos Ludu" nr 30 z XII 1982. W piśmie tym opublikowano obszerny artykuł pt. Polski Teatr w ZSRR.

37 XX lat PCSK s. 18-19.

38 DPDZ 26 VI 1982 oraz Kowalewska, jw. Jan Ostrowski. Sobieski w "Syrenie". "Przegląd Powszechny" nr 2 z 1984 s. 13-15 /Londyn/.

39 Almanach Polonii 1985 s. 222.

40 DPDZ z 19 V 1982.

41 "Głos Ludu" nr 30 z 30 XII 1982. Warto tu dodać, że do momentu jubileuszu - 15-lecia w 1980 r. - teatr wystawił 19 premier /więcej niż jedną w roku/ przy 562 przedstawieniach.

42 Almanach Polonii 1984 s. 123.

43 "Czerwony Sztandar" z 4 III 1982 i tamże z 7 X 1982.

44 "Przegląd Prasy Polonijnej" VII-VIII/1983 s. 48.

45 "Czerwony Sztandar" 17 II 1983.

46 "Głos Ludu" nr 30 XII 1982.

47 Orzechowski, jw. s. 49-50.

- 48 K l e s s m a n n, jw. s. 97-98.
- 49 O r z e c h o w s k i, jw. s. 51.
- 50 Tamże s. 54. Por. także: "Wolne Polskie Słowo" z 1 X 1893; "Gońca Polskiego" z 20 XI 1900 czy "Biulletin Polonais" z 15 XI 1903.
- 51 Rocznik Rady Porozumiewawczej s. 7, 10.
- 52 Tamże s. 10.
- 53 Ż m i g r o d z k i, jw. s. 29.
- 54 Leksykon Polactwa s. 150; O r z e c h o w s k i, jw. s. 54.
- 55 "Narodowiec" z 22 XII 1982.
- 56 DPDZ 14 I 1982; Almanach Polonii 1984 s. 127.
- 57 "Narodowiec" z 18 VI 1982.
- 58 "Przegląd Prasy Polonijnej" III/1983 s. 21.
- 59 Badania własne autora.
- 60 "Przegląd Prasy Polonijnej" VI/1982 s. 24.
- 61 K l e s s m a n n, jw. s. 103. W odniesieniu do działalności teatralnej na terenie Węgier por. "Wieści Polskie" III/1941 nr 146 s. 4; V/1943 nr 46, 65, 69 i 75; IV/1982 i VI/1944 nr 2.
- 62 Niekiedy wyróżnia się specjalnie motyw współzycia koleżeńskigo. W grupach młodzieżowych spełnia on rolę wiodącą. Chociaż nie można go nie doceniać u starszych. Ciekawym tu przykładem stanowi chór "Organ" z Berlina czy chór "Akademicki im. K. Szymanowskiego w Londynie na Balham. Często z takiego "współzycia koleżeńskigo" kojarzą się małżeństwa np. "Krakowiaku" w Hamburgu czy "Don-Polonii" w Kopenhadze.
- 63 W amatorskim ruchu, obok artystycznego, występuje, co warto tu dodać, jeszcze naukowy, techniczny i hodowlany.
- 64 Pomija się celowo np. podział ze względu na: ekskluzywność, kameralność, przynależność wyznaniową, zawodową itp.
- 65 Nazwa używana przez Polonusów.
- 66 Np. M. Jakubowski w Brunssum, E. Papalski w Marles-les-Minco, M. Mariansen - Kopenhaga, G. Król - Braunschweig, J. Baran - Berlin Zachodni.
- 67 Znajdują się one np. w: Oberhausen i Dusseldorfie /RFN/, Edinburgu, Londynie i Welthen Cross /w Anglii/ czy w Holandii i ZSRR.
- 68 Chociażby np. w: Sztokholmie, Bochum, Houdain, Londynie, Ressaix.
- 69 To nazwa zespołu teatralnego z Birmingham /Anglia/, wśród tego typu zespołów pojawiają się także nazwy: "Wesoły Tułacz", "Wesoły Pomorzanie", kabaret "Znicz" itp.
- 70 Np. Flisacy, Chłopi arystokraci, Łobzowanie, Błazek opętany.
- 71 Szczególnie komedie z życia mieszczańskiego: Grube ryby, Dom otwarty, Radcy pana radcy, Ciepła wdówka, Klub kawalerów, Sprawa kobiet.
- 72 Np. Słowiczek.
- 73 Np. Kolędnicy.

- 74 M.in.: "Damy i huzary", "Gwałtu, co się dzieje", "Chory z urojenia", "Jedynaczka", "Nikt mnie nie zna", "pan Jowialski", "Swieczka zgasła", "Zemsta".
- 75 Np. "Babcia i wnuczek", "Czerwony kapturek", "Gdy Adam był Polakiem", "Król Pończuszek".
- 76 Oratorium na część zwycięstwa" - teatr faktu, przy współudziale E. Bryła.
- 77 "Co zrobić z mężem w czasie świąt" - skecz; "Chory mąż" - skecz; "Preludium obiadowe" - skecz.
- 78 "Szandor Kowacz".
- 79 "Mąż Fortasiównej", "Rachunek nieprawdopodobieństwa".
- 80 Zwłaszcza "Krakowiaci i Górale" oraz "Skalmierzanki".
- 81 Szczególnie granego na Śląsku Cieszyńskim - czeskim, np. "Macocha", "Na wymiarze", "Poczcziwy młynarz", "Sąsiadki" "Wymownik".
- 82 Np. "Narzeczoną, "Qui pro quo", "Karpaccy Górale", "Majster i czeladnik".
- 83 Np. "Gość oczekiwany".
- 84 Głównie: "Niemcy" i "Odwety".
- 85 Lubiany na Zaolziu, np. "Bosa królowna", "Królowa przedmieścia", "Przewodnik Tatrzański". Były to wodewile.
- 86 Często powtarzane "Wesele w Prądniku".
- 87 Głównie "Dziady" cz. III - inscenizacja z balladą "Świtezianka". Zespoły polskie w ZSRR chętnie przygotowują wieczory poetyckie tego autora.
- 88 Od kilkunastu dopiero lat urządza się m.in. w Londynie, Paryżu i Rzymie wieczory jego poezji.
- 89 "Dziurdziowie", "Niziny".
- 90 "Powrót taty".
- 91 "Balowa sukienka", "Bywa na świecie", "Powracająca fala.
- 92 "Śnieg" grano w lutym 1984 w Londynie. Wyjątkowo interesująca, moim zdaniem, inscenizacja.
- 93 "Betleem polskie", "Zaczarowane koło".
- 94 "Dwie Ewy", "Pawilon pod sosnami".
- 95 "Zagłoba swatem", "Za chlebem".
- 96 "Balladyna", "Kordian", "Lilla Weneda", "Mazepa".
- 97 "Kowal, pieniądze i gwiazdy", "Miłość strażaka".
- 98 "Jadzia wdową", "Żołnierz królowej Madagaskaru".
- 99 Grywano ponad 30 sztuk.
- 100 W Londynie wystawiano w 1984 r. sztukę "Oni".
- 101 Fragmenty "Wesela".
- 102 Głównie: "Ich czworo", "Moralność pani Dulskiej" i "Żabusia".
- 103 "Miłość Anny".

- 104 "Grzech". Dodać w tym miejscu warto, że w zaborze austriackim i później na Zaolziu wystawiano utwory 230 autorów. Ko z i e ł ł o - F u d a l i, jw. s. 182. Wśród autorów obcych grywa się np. J. Hżaski, O. Jędrzejowska, Ch. Anderse-
na, A. Czechowa, A. Kalmana, A. Musseta, J. B. Moliera,
A. Puszkina, W. Szekspira, M. Szokołowa.
- 105 Por. Polska Macierz Szkolna Zagranicą. Katalog
Wydawnictwa. Jesień 1983. Londyn 1983 s. 16-18. M.in. poleca
się tamże: H. Vogelfaengera - "Sen Stasia, J. Żerdzińskiej -
"Noc Świętojańska" i "Postrzyżyny Ziemowita", M. Gołowskiej -
"Złoty wiek", "Odsiecz Wiednia" i "Hulająca stodoła", M. Re-
szczyńskiej-Stypińskiej - "Mikołaj z Torunia" i "Zegar z ku-
rantem". Są to lekkie utwory o treści historycznej, rozszerza-
jące wiedzę odbiorców i pogłębiające ich uczucia do kraju oj-
ców.
- 106 Odnosi się to również do repertuaru teatru lalek
"Bajka ZG PZKO", w którym znajdują się m.in. utwory: Chotom-
skiej, Dygasińskiego, Karwatowskiej, Kownackiej, Krzemieniec-
kiej, Króla, Lifszycy, Siedmigraja, Szelburg-Zarębiny, Wa-
wrosza.
- 107 Spotkałem też wyd. Pallotinum z 1965, wyd. św. Krzy-
ża w Opolu z 1975.
- 108 Por. O. K o l b e r g. Dzieła wszystkie, zwłasz-
cza tomy dotyczące: Pomorza, Mazowsza, Śląska, Wielkopolski,
Gór i Pogórza, Sanocko-Krośnieńskiego. Pierwotny tytuł dzie-
ła: "Lud". Jego zyczaże, sposób życia, mowa, podania, przy-
szłowia, obrzędy, gusła, pieśni, muzyka i tańce.
- 109 Zwłaszcza mazurki, ballady, polonezy, kołpanki.
Najczęściej grywa się i śpiewa: "Życzenie", "Lecą liście
z drzewa" i "Marzenie" /nie Schumana/.
- 110 Zwłaszcza wyjątki z oper "Krakowiaków i górali"
oraz "Zamku na Czorsztynie", dalej słynną "Warszawiankę",
tańce i utwory orkiestrowe.
- 111 Znaczna ilość z 300 przez niego skomponowanych
pieśni: mazur z "Halki" i "Strasznego dworu" oraz "Znasz li
ten kraj", "Przylecieli sokołowie", "Pieśń żeglarzy", "Po-
stój pigłka gołabczko", "Wesół i szczęśliwy Krakowiaczek ci
ja", "Niech się panie stroją w pasy i atkasy".
- 112 "Słynną "Rotę" i inne pieśni oraz utwory orkiestro-
we.
- 113 Niektóre pieśni i humoreski.
- 114 Utwory chóralne i pieśni oparte na elementach
folkloru góralskiego i kurpiowskiego.
- 115 O działalności "Syreny" por. "Przegląd Powszechny"
2/1984 s. 13-15 /Londyn/; "Orzeł Biały" nr 1381/XLIV - 1984
s. 19-20 Londyn.
- 116 W Czechosłowacji Zrzeszenie Śpiewaczo-Muzyczne
przy ZG PZKO organizuje festiwale polskiej pieśni chóralnej
/w październiku 1982 poświęcony był 55-leciu Związku Polskich
Chórów w Czechosłowacji/. We Francji np. Okręg Polskich Chó-
rów Kościelnych Wschodniej Francji urządził swój zjazd w grud-
niu 1982. Natomiast w Wielkiej Brytanii Polskie Zrzeszenie
Chórów obejmuje osobno północną, południową i środkową Anglię.

Por. np. Almanach Polonii 1984 s. 123, 127; "Zwrot" nr 12 - 1982; "Narodowiec" z 22 XII 1982.

117 Chodzi tu np. o Europejski Festiwal Polonijnych Zespołów Folklorystycznych /Genk - Belgia, od 1965/, Festiwal Folkloru Polskiego w Courcelles-Les-Lens - Francja czy inne międzynarodowe, np. Eurofest 76 - wyróżnienie "Krakowiaka" z Beauvies, Society of International Folk Dancing /nagroda dla "Syreny" z Londynu/ czy Festiwal kultury Mniejszości Narodowych /1973 "Ognisko" "Stockholm"/. Por. S o b i s i a k, jw. s. 172; 1959-1979 - XX lecie Zespołu Pieśni i Tańca "Krakus". PZK Genk /1980/.

118 "Przegląd Prasy Polonijnej" V/1982 s. 24. Każdorazowe zloty KSMP mają w programach różne inscenizacje teatralne. Por. "Narodowiec" z 6 VIII i 10 VIII 1982.

119 S o b i s i a k, jw. s. 180.

120 Tamże s. 91 i Pamiętniki Emigrantów. Wybór i przedmowa Kazimierz Koźniewski. Warszawa 1965 s. 242- 280, 288, 292.

121 L. Mierkowski brał udział w konkursie "Spodka", kilkanaście jego utworów zostało wyróżnionych. Por. 7 dni życia. Opracował M. Skwarnicki. Kraków 1965 s. 142-160.

122 Np. J. Biernacki z Vendin-le-Vieil; C. Gomułka z Ostricourt, H. Gąsowski i J. Juskowiak z Bully-les-Mines, P. Pietrzak z Barlin, S. Stonczewski z Oignies - wszyscy z Francji.

123 Ciekawe osiągnięcia mają m.in. J. Gołuch, L. Kleczewski z Oignies, M. Kwasigrosz z Bully-les-Mines - Francja.

124 Obserwacja własna w terenie.

125 Por. "Głos Ludu" z 27 I 1983.

126 Znana polska nauczycielka ze szkół sobotnich, bardzo zaangażowana społecznie /obecnie wiceprezes ZP "Zgoda" w RFN/. Obserwacja własna.

AMATEURISH ARTISTIC MOVEMENT OF POLONIA IN EUROPE

S u m m a r y

The Amateurish Artistic Movement is one of the most important elements of participation /either active or passive/ in the culture of Polonia. It constitutes the basis for creating new cultural values and maintaining the Polish tradition both in the life of Polonia as a whole and in particular local communities. The amateurish movement has recently become a characteristic cultural phenomenon covering all basic spheres of culture.

The movement clearly confirms the existence of cultural pluralism within Polonia. It consists in the participation in the culture of the country of settlement with a simultaneous maintenance of a distinct cultural character of the country of origin. Thus, the movement approves of all cultural activities of the Polish communities, formal groups in particular; it also supports the local cultural centres. The movement is active in the three following spheres: 1. maintaining the ethnic links of the group, 2. maintaining and creating the tradition and the contemporary Polish culture, 3. satisfying the need for cultural activity.

The movement creates its own artistic works or recreates the existing pieces of art /theatre, music, verse-reading, singing/.

The members of the movement usually have several motives for their activity /e.g. expression, instrumental utility, ethnic links, social activity, group activity, self-realization, compensation/. The amateurish movement consists of:

1. verbal-musical activities /choirs, song and dance groups, instrumental vocal groups/,
2. theatre activities /drama groups, one actor theatres, declamatory groups, cabarets, puppet theatres/,
3. orchestra activities /folk music groups, instrumental groups, orchestras/,
4. creative activities /literature and arts/.

The movement is engaged in its basic activities /meetings, rehearsals, shows, conferences, festivals, radio and TV shows/, and internal activities /evening parties, trips, national celebrations/.

The amateurish movement cares about the cultural continuity, recruits new activists, popularizes contemporary cultural achievements of Poland.